

Нада М. Крњаић-Цекић
Универзитет у Београду
Машински факултет у Београду

УДК: 378.147::811.1/.9(497.11),18*
ИД БРОЈ: 175688204

Стручни рад
Примљен: 28. јануара 2010.
Прихваћен: 14. марта 2010.

СТРАНИ ЈЕЗИЦИ У СРБИЈИ (на претечама БУ)

Айсџракиј: Пратећи постојећу литературу и архивску грађу, у раду је дат кратак преглед еволуције и заступљености наставе светских језика на Лицеуму и Великој школи од самих почетака завођења високошколске наставе у вазалној, а потом и у кнежевини и краљевини Србији, све до оснивања Београдског универзитета (БУ 1905).

Кључне речи: завођење и запостављање страних језика, смена наставног особља, стални и привремени наставни планови, лекторат за слушаоце свих факултета.

Целокупно устројство школа у Србији у 19. веку било је прилагођено њеним тадашњим привредним и културним потребама. У културној историји српског народа, образовање и настава су се развијали у зависности од друштвених услова, владајућих идеја, покрета и установа онога времена. Захваљујући раду Друштва српске словесности, почев од 1841. године и раду Лицеја (1838–1863), Београд је преузео водећу улогу у културном животу Срба, готово једновремено, од саме 1839. године, када је и постао српска престоница. То је уједно и време излагања научне мисли код Срба на пут истинског напретка у хришћанској Европи после њене потпуне дуговеке просветне заосталости. Од своје велике револуције, тј. 1804–1815. године, па све до почетка 20. века, Србија је направила немерљив и грандиозан помак у свом свеопштем развоју. У то време, она се привредно и политички почела развијати по узору на грађанске државе Европе и поред својих озбиљних друштвених и политичких криза, до те мере да је школство у Србији почетком 20. века стало уз раме осталих европских земаља.

Пратећи путеве српске просвете у оквирима европске универзитетске традиције, циљ овога написа је да унесе мало светлости и назначи заступљеност наставе страних језика на српском училишту, мада је библиографска целовитост увек неизвесна.

На Лицеуму књажевства српског (1838–1863), јединој тадашњој вишој „стручној школи“, није према првобитном плану постојао постављен зада-

так да се, рецимо, школују преко потребни инжењери, већ само стручњаци за разне гране државне управе. Кратко време, поред механике, архитектуре и начертанија, у новозаведеној Инжинирској школи при Министарству унутрашњих дела, у периоду од 1846, па све до 1849. године, колико је та школа и трајала, између осталог, предавао се и немачки језик. Далеке 1851. године, конкурисао је на катедру за математику на београдском Лицеју Анте Старчевић из Загреба јер је Србија управо тада постајала привлачно седиште Југословена, по речима Драгослава Страњакловића.

Од 1853. године на реформисаном Лицеју, као „вољни предмети“ постојали су: виша математика, практична геометрија, механика и педагогија на јестаственословно-техничком одељењу лицејских студија, тј. на претечи Природно-математичког факултета. По наставном програму за школовање техничког кадра слушали су се, између осталих предмета, немачки и француски језик.

Немачки језик, који је уведен на Доситејеву Велику школу Карађорђевог доба (1808–1813), тј. од времена организованог школства, учили су Срби са прекидима цео 19. век, осећајући пулс европских кретања и то првенствено из утилитарних разлога и као одраз објективних потреба српског друштва. Знање немачког језика било је саставни део образованих људи, школованих махом у Аустрији.

Образовање на Великој школи организовано је по угледу на немачке универзитете. Иако немачки универзитети нису у свом саставу имали, рецимо, технички факултет, то образовање је било опште и енциклопедијско, и као такво узето је као база за уређење наставе на Великој школи у Београду. Тако су уједначена знања добијали слушаоци свих одељења. Међутим, изменама Закона о Великој школи од 1873. и 1875. године, стручност почиње да добија на значају, мада је нови Закон о устројству Велике школе из 1863. године, са неким својим мањим изменама остао на снази све до 1905. године.

На Технички факултет уписивао се мали број слушалаца јер ове стручне гране нису биле довољно развијене у јавном друштвеном животу, док је само образовање још дуго времена остало као необична мешавина стручног и општег образовања. Већа пажња поклањала се фундаменталним природним наукама.

Многи великошколци уживали су одређене привилегије. Услов за добијање благодетија (стипендије) био је висок просек оцена и сиромашно стање благодетијанца. Поред тога, да би се развијала техничка струка, слушаоци Техничког факултета су месечно добијали талир више у односу на друге, а такође су им припадале и школске књиге бесплатно.

Прекретницу на Великој школи означава година 1873, када је извршено груписање предмета према струци, и када су захтеви за ужом специјализацијом постали очигледнији. У плану студија на Техничком факултету, од страних језика био је заступљен само **ф р а н ц у с к и ј е з и к** и то на катедри за француски језик и књижевност коју је 1852. године основао Матија Бан. Страни језик је од 1873. године био обавезан и постао је заједнички пред-

мет за слушаоце сва три постојећа факултета на Великој школи (на Правном, Филозофском и Техничком), тако да су и техничари и правници учили латинске класике и француску књижевност. Шарл Арен, професор француског језика на тадашњим лицејским студијама, уједно је и аутор уџбеника по коме се радило на Великој школи и водило рачуна о законитостима матерњег језика. То су године када је у кнежевини, а потом и у краљевини Србији Милана Обреновића, настајала повољнија педагошка клима. Тих година су и професори обавезно припадали позадинској војној служби, због ослободилачких српско-турских ратова, што је условљавало и прекид наставе на Великој школи.

Година 1873. је уједно и година када наш заслужни министар просвете, хуманиста и патриота, Стојан Новаковић, од септембра исте године уводи у школство Србије на Велику школу к о л о к в и ј у м е, тј. пропитивања и то за „буђење вредноће и саморадње“.

Учење руског језика започело је школске 1863/64. године када је Алимпије Васиљевић, одржао први курс руског језика при Великој школи, а катедра за руски језик и књижевност отворена је тек 1877. године. Један од предавача био је 1875. године и Раша Милошевић.

У периоду од 1873. до 1905. године, за нешто више од три деценије постојања студија и саме техничке струке на Великој школи, без прекида је, са неизбежном сменом наставног особља, извођена настава француског језика, јер су познаваоци француског језика били корисни и потребни Србији, и то не само као дипломате, већ и као преводиоци или предавачи, како у гимназијама тако и на Великој школи.

Немачком језику се у Србији поклањала велика пажња од самих почетака завођења високошколске наставе у вазалној, а потом и у кнежевини и краљевини Србији, а био је и важан школски предмет који се учио од 3. разреда тзв. нормалних школа и то почев од 1832. године, кроз гимназије и полугимназије, па све до Лицеја. Настава овог језика се при крају постојања београдског Лицеја постепено запостављала, јер се схватило да је Аустрија њиме вршила германизацију и, стога, на Великој школи бива потпуно елиминисан. Зато 1873. године не налазимо у наставним плановима заступљеност наставе немачког језика на тој високошколској установи. Тек се 1891. године на Великој школи отвара катедра за немачки језик. Предавач је био Немац, Херман Резнер, који је изводио наставу немачког језика на Великој школи за слушаоце свих факултета, све до 1897. године. До краја постојања Велике школе и њеног прерастања у Београдски универзитет, наставу немачког језика држао је још и гимназијски професор, Владимир Малина, а извесно време и др Милош Тривунац. Школске 1890/91. године наставу француског језика покривао је Алфонс Дезире Маргу, а на руској катедри наставу за студенте свих факултета изводио је др Радован Кошутић.

У тридесетогодишњем раздобљу свога постојања, на лекторату намењеном за слушаоце свих факултета, по наставном плану, француски се језик учио на све три године тадашња три постојећа факултета, руски почев од

1877. године, а немачки језик од 1891. године. Извесно време није постојао лектор за француски језик, а лектор за немачки језик био је учитељ протестантске основне школе, поменути Херман Резнер. У то време у средњим школама се по избору учио само француски или немачки језик. Године 1880, када су студије на Техничком факултету продужене на четири године, са увођењем неких нових предмета, не мења се ништа битније по питању изучавања „туђих језика“, а такође се ни уредбом из 1896. и 1900. године, ништа битније није изменило. Етапа развоја Велике школе на измаку 19. и почетком 20. века (1896–1905), може се, по Владимиру Грујићу, ипак издвојити од претходних етапа, пошто се може окарактерисати као етапа која је начинила крупан корак ка стручном подизању факултетске наставе уопште.

Што се, пак, тиче енглеског језика, настава тог предмета уопште није била заступљена на Великој школи. Било је, међутим, покушаја да се уведе настава енглеског језика на новозаведеној Великој школи и то на самом почетку њеног постојања. Учитељ страних језика, Карло Цапф упутио је октобра 1863. године молбу министру просвете са жељом да на Академији, тј. Великој школи, предаје енглески језик и то приватно. Обучавање би се, како он предочава у својој молби, заснивало на „практичним но граматичним правилима“. Академијски савет био је, наиме, мишљења да се ова „просба одбије“ док се не нађе учитељ чије би квалификације задовољиле „необходности“. Како је сам Цапф навео, он је „приватни и практични учитељ немачког, француског, италијанског и енглеског језика“, не приложивши потврде и доказе о томе, одбијен је због недовољног познавања, мада, како сам наводи, „овде више година живећег српског језика“, јер, како је ректор Академије Коста Бранковић у свом одговору министру просвете и црквених дела навео, „до сада је то давало повода многим неприликама, шта више и о узajамним тужбама између учитеља и ученика“. Мада је у изменама и допунама Закона о Великој школи од 20. децембра 1873. године у члану девет стајало да за учење страних нових језика, министар просвете по договору са Академијским саветом може по потреби поставити „особите наставнике“, било је и надаље обавезно за ученике свих факултета само учење француског језика, а питање енглеског језика остало је још дуго времена по страни и потпуно неактуелно. Проћи ће отада још две деценије и тек крајем 1884. године, питање наставе енглеског језика на Великој школи покренуће својим приступним предавањем, одржаним на Великој школи, приватни доцент Никола С. Јовановић, „Американац“. Говорећи о „значају енглеског језика за српску науку и праксу“, док се окреће чиновски точак цивилизације и док се одвија чиновски напредак Америке, нагласио је, ми Словени, као најскромнији и најмлађи ђаци у великој школи модерног човечанства, нужно морамо изучавати стране језике, не само међународно потребан француски језик, већ и језик земље и народа са којим смо у тако ретком додиру. Културни колоси нас окружују, „наша несретна прошлост највише је крива нашем заостајању“, али „ни најнесретнија прошлост не може нас ослободити тешких позива садашњости и још тежих услова будућности“. Он сма-

тра да је „наша наука тако нејака, наша практика тако неука“, зато скоро визионарски моли свој аудиторијум да верује, да је „данас улазећи језик инглески, само први кључ од првих врата, првога народа на земљи“.

На предлог тадашњег ректора, др Марка Леке, тада је покренуто само питање наставе немачког језика и то после непуне три деценије његовог непостојања и потпуне незаступљености на Великој школи. Ректор је у свом обраћању министру просвете изнео мишљење да би било корисно по ученике Велике школе, када би имали прилике, изучавати живе туђе језике, нарочито руски и немачки језик, а те би предмете имали предавати наставници у рангу учитеља језика. Исти датум носи и предмет о постављању Хермана Резнера за хонорарног учитеља немачког језика на Великој школи, као и предмет о постављању Љубе Стојановића, професора Друге београдске гимназије за доцента руског језика на Великој школи.

Када је француски језик у питању, та потреба је већ подмирена постављањем контрактуалног професора госп. Д. Маргуа.

Јуна месеца 1897. године разрешен је Херман Резнер својих наставничких дужности, и то после доношења нових уредаба Филозофског факултета, јер уз немачки језик, по тој уредби, иде обавезно и немачка литература, а за ту врсту наставе, Херман Резнер није добио надлежне квалификације. Тако катедра за немачки језик остаје дуго времена непопуњена и ми отада бележимо велике напоре да се попуни упражњено место наставника немачког језика квалификованим и стручним наставником. Потом је уследило расписивање силних и безуспешних стечајева, тј. конкурса за попуњу тог неопходног радног места. На расписани стечај у „Српским новинама“ на упражњену професорску катедру за немачки језик и књижевност, јавио се 1900. године др Јосиф Флоршиц из Загреба и Херман Лилер, који се налазио на војном вежбању у Нишу, иначе професор Гимназије краља Александра I. Пошто је Лилер у међувремену примљен за редовног професора Војне академије, његова молба бива повучена. На Војној академији његово име остаје забележено као еминентно име аутора уџбеника и речника за војне струке. Новији речник после њега оставио је ту и професор и потоњи академик др Зоран Константиновић. Трећепозивац, велики патриота и српски официер, професор Хенрик Лилер, повео је групу ђака преко Албаније боравећи у Солуну као делегат Министарства просвете. Одликован је орденом Белог орла с мачевима за војничке заслуге и орденом Светог Саве с лентом за своје заслуге у просвети.

На предлог Академијског савета Српске краљевске Велике школе, ректор је, саопштавајући избор др Јосифа Флоршица, молио министра да потврди његов избор. Флоршиц је примљен под условима које је сам поставио у молби. Контрактуално би служио као редовни професор барем годину дана, док не стекне поданство, тј. држављанство, или како он то назива, „подајност у краљевини Србији“. Затим је условио да му се десет „службовних година од 1890. до 1900. проведених у Аустро-Угарској монархији“ урачуна у професорску службу на Великој школи београдској и у закониту чиновничку пен-

зију. Позивајући се на пријатељевање са професором Љубом Стојановићем са катедре за руски језик, он пролонгира и одлаже свој прелазак у Београд. „Замјерило би ми се увелике, да оставим ученике своје, које сам водио толике године, баш уочи матуре“, образложио је он начелнику Министарства свој недолазак, потписујући се притом чак, нашом ћирилицом. На писму приватног формата, без могућности увида у тачан датум, јер је тај део поцепан, он се види „понуканим, одрећи се наде и воље да заузме мјесто професора германистике на Великој школи београдској. Очитујем, да држим особитим одликовањем, што сам био за то мјесто одређен, избором професорског збора Велике школе. Молим лијепо, да бисте ми извољели послати, ако може бити, пријепис записника о мојем избору за професора Велике школе“, завршио је штуро своје молбено писмо. Потврда о пријему на Велику школу му је, највероватније била потребна као референца због његовог даљег службовања, јер ће касније покривати катедру за индоевропску компаративну филологију у Загребу, све до своје смрти 1916. године.

Крајем школске 1889. године упражњена је катедра за руски језик и маја 1890. године изабран је на њу Милош Милојевић, директор ниже лесковачке гимназије, за редовног професора за руски језик с литературом и погледом на литературу осталих словенских народа.

Вероватно није неинтересантно поменути и раније нереализоване стецајеве за употпуњавање катедре за немачки језик и књижевност. Када на расписани стечај из 1897. године нису изабрани професори Стеван Предић и Владимир Малина, јер за свој избор нису добили потребан број гласова, одлучено је да се изабере привремени наставник, док се државни питомац, тј. стипендиста краљевине Србије, Владислав Рибникар не врати са германистичких студија из Немачке. Из ректоровог писма, упућеног министру просвете, видимо да је то једно лице до повратка г. Рибникара, Владимир Малина. По повратку из Берлина, покреће Владислав Рибникар у јануару 1904. године српски дневни лист „Политика“, а уместо њега, на годинама упражњену катедру за немачки језик и књижевност долази великошколац и српски питомац др Милош Тривунац, у кога је српска влада много новца уложила за његове студије на страни, као што је то случај са браћом Павлом и Богданом Поповићем и многим другима. До Тривунчевог доласка из Минхена, јер је он као доктор романистике пребачен на германистику, и даље је био хонорарно ангажован Владимир Малина, аутор немачке граматике и учитељ језика у Гимназији краља Александра I.

Безуспешан напор Велике школе за попуњавањем упражњене катедре за немачки језик и књижевност, сликовито илуструје и расписани стечај од 26. септембра 1902. године, „пошто у нашим средњим школама нема довољног броја стручних филолога за немачки језик“. На тај стечај пријавили су се Рудолф Бикловић, професор Гимназије кнеза Михаила у Пожаревцу, др Иван Кикерез, професор из Загреба и већ поменути Владимир Малина. Почетком јануара 1903. године, старешина Филозофског факултета, Ђорђе Станојевић,

саопштава ректору да ни један кандидат нема потребне квалификације, те да је одлучио да препоручи министру просвете да одобри потребно одсуство романисти Милошу Тривунцу, супленту Гимназије Краља Александра I, да му се одобри потребно одсуство ради усавршавања за немачки језик на страни. Осим тога, да се умоли г. министар да се распише стечај за још једног питомца за изучавање истога језика у иностранству, ради веће сигурности при избору наставника за тај предмет. Изгледа да је тада послат још један стипендиста који се вратио без стеченог доктората. Владимир Малина је радио у семинару за француски и немачки језик и књижевност са професором Богданом Поповићем и др Јованом Скерлићем доцентом за француски језик и теорију књижевности. Дужности хонорарног наставника Велике школе разрешен је Владимир Малина 31. децембра 1904. године, доласком др Милоша Тривунца на ту катедру, коју је он покривао све до доласка хакенкројца и Хитлера.

Као што је у свом извештају о Великој школи за 1903/04. школску годину тадашњи ректор др Марко Леко саопштавао министру просвете и црквених послова да би крунисање његовог величанства краља Петра I и оснивање првог српског универзитета била два најлепша споменика у тадашњој јубиларној 1904. години у Србији, тако и ми данас, са дугим временским премошћењима стојимо на једном новом прагу Универзитета у Београду, свесни да се много тога у Србији 20. века по питању страних језика мењало и изменило, али се ипак није далеко стигло, а то би могло да буде предмет једног новог предстојећег истраживачког рада, и надамо се да би 21. век требало да донесе неке радикалније, животворније и успешније промене и напредак.

ЛИТЕРАТУРА

Тешић (1983): В. Тешић, *Школе и усџанове*, Историја српског народа VI/2 506.

Несторовић (1890): Ј. В. Несторовић, *О насџави живих језика. Знање џуђих језика*, Наставник 4, 561.

Ђорђевић (1931): Ж. Ђорђевић, *Школе и џросвета у Србији (1700–1850)* Београд, 42.

Милићевић (1867): М. Ђ. Милићевић, 1868., *Школе у Србији од џочейџка овоџа века до краја шк. џ.* 1867. Гласник српског ученог друштва, књ. VI

Грујић (1867): В. Грујић, *Велика школа у Беоџраду*, Годишњак града Београда, књ. 18, 298.

Грујић (1973): В. Грујић, *Велика школа у Беоџраду уочи џрерасџања у Универзџетџ*, Годишњак града Београда, XX, 267.

Симоновић (1985): М. Симоновић, *Развој насџаве сџраних језика у Србији (1820–1863)*, Зборник Историјског музеја Србије, 97.

Крњаић-Цекић (1994): Н. Крњаић-Цекић, *Школовање у иносџрансџиву Владислава Рибникара*, «Политика» 17.08–27.08.1994.

Крњаић-Цекић (2000): Н. Крњаић-Цекић, *Ко дуго живи, много и доживи. Реч-две о сјолејном храсћу наше романисџике, ѓрофесору др. Николи Банашевићу*, АНАЛИ Филолошког факултета, књ. XX, 31–53

Крњаић-Цекић (2001): Н. Крњаић-Цекић, *Великани срјске ѓерманисџике I* Српски језик, 6/1–2, година VI, Београд

Крњаић-Цекић (2005): Н. Крњаић-Цекић, *Великани сејске ѓерманисџике II*, Српски језик, 10/1–2, година X, Београд

Крњаић-Цекић (2008): Н. Крњаић-Цекић, *Сваки човек има своје време, свако време има своја човека*, Машински факултет Универзитета у Београду, Београд

Радевић (1965): М. Радевић, *Први Руси ѓрофесори у Београду*, Историјски гласник, 1, 83–88

Дамјановић (2000): Д. Дамјановић, *Руски језик у Србији*, Београд.

Јовановић (1884): НС. Јовановић «Американац», 1884: *Значај инјлеској језика за срјску науку и ѓрактџику*, Београд Краљевско-српска државна штампарија

Половина (1968): П. Половина, *Насџава и уџбеници француској језика у Србији до 1873. г.*, Анали Филолошког факултета 9, 144

Тривунац (1968): М. Тривунац, *Зборник у часџ Бојдана Појовића. Из ѓачких успомена*, Београд

150 година Универзитета у Београду (1988), 1838–1988, Београд

Споменица у поводу 300-годишњице Свеучилишта у Загребу, 1969.

Архив Србије, МПс, 1859, I, 39; 1863, VII, 1519; 1897, XXVI, 95;

АС, МПс, 1901, VI, 29;

АС, ВШ, 1891, 174 и 175;

АС, МПс Крф 1916, 1917, и 1918. г.

Nada M. Krnjaić-Cekić

Universität Belgrad

Maschinenbau Fakultät

FREMDSPRACHEN IN SERBIEN

(BU Vorläufer)

Zusammenfassung: An der Belgrader «Velika škola» waren seit dem Jahre 1873 nur französische Literatur und lateinische Klassiker nach dem damaligen Lehrplan obligatorisch. Russisch wurde seit dem Jahre 1877 und Deutsch seit dem 1891 am Lektorat für alle Studierenden an der drei bestehenden Fakultäten gelernt. Die Einführung des Englischen blieb als eine einsame und jahrzehntelange nicht realisierte Idee.

Schlüsselwörter: Einführung und Vernachlässigung der Fremdsprachen, Lehrkräfte und ihre Abwechslung, ständige und vorläufige Lehrpläne, Lektorat für die Studenten an allen Fakultäten.